

FCR YAYIN LTD.

Genel Yayın No | General Publication Number: 1428

FCR Sertifika no | Certificate Number: 46550

ISNI: 0000 0004 4657 1968

Fecr Yayınları

Yayın No | Publication Number: 880

Kitap Adı: Kur'an'da Rab ve İlâh

Book Title (English): Rabb and İlâh in the Qur'an

ISBN: 978-625-6123-33-5

DOI: doi.org/10.70458/fcr.9786256123335

Yazar | Author: Esra ERDOĞAN ŞAMLIOĞLU | orcid.org/0000-0003-2863-8797

Kurum | Institution: Ankara Sosyal Bilimler Üniversitesi

ROR ID: ror.org/025y36b60

Yayın Türü | Publication Type: Kitap | Book – Monograph

Yayın Dili | Language: Türkçe | Turkish

Ebat | Dimensions: 13,5 x 21 cm

Baskı Sayısı | Edition: 1

Sayfa Sayısı | Pages: 120

Yayın Tarihi | Publication Date: Ekim | October 2024

Yayın Yeri | Place of Publication: Ankara, Türkiye

Mizanpaj ve Kapak | Layout and Cover Design: FCR

Baskı ve Cilt | Printing and Binding: NY MATBAACILIK (Sertifika no: 50732)

Konu Kategorisi | Subject Categories

BIC: HRHT2 | Kur'an ve Kur'an Çalışmaları | Qur'an and Qur'anic studies

BISAC: REL006210 | İslami İnançlar – Kur'an ve Kur'an Çalışmaları | Religion

/ Islam / Koran & Sacred Writings

THEMA: QRYC | Kur'an Araştırmaları | Qur'anic studies

LC: BP130.4 | Kur'an'ın Yorumu ve Yorumbilgisi | Qur'an – Criticism, interpretation, etc.

Atıf Bilgisi | Cite as: Erdoğan Şamlıoğlu, Esra. *Kur'an'da Rab ve İlâh*, Ankara: Fecr Yayınları, 2024.

© All rights reserved | FCR YAYIN LTD.

Hacı Bayram Mah. Boyacılar Sk. No: 14/1 06050

Altındağ-Ankara/TÜRKİYE • Tel: +90 (312) 310 08 60

www.fcr.com.tr • fcr@fcr.com.tr

KUR'AN'DA RAB VE İLÂH

Esra ERDOĞAN ŞAMLIOĞLU

Ankara 2024

Yazar Hakkında | About the Author

Esra ERDOĞAN ŞAMLIOĞLU

Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi (İngilizce İlahiyat Programı) ve Dil, Tarih ve Coğrafya Fakültesi (Felsefe Programı-Çift Ana Dal) mezun olmuştur (2015). Aynı üniversitede “Kur’an’da Rab ve İlâh Kavramlarının Semantik Analizi” başlığı ile yüksek lisansını tamamlamıştır (2018). Millî Eğitim Bakanlığında öğretmen (2015-2016), Gümüşhane Üniversitesi İlahiyat Fakültesi’nde (2016-2017) araştırma görevlisi olarak çalışmıştır. 2017 yılında göreve başladığı Ankara Sosyal Bilimler Üniversitesi İlahiyat Fakültesi’nde Tefsir Anabilim dalı araştırma görevlisi olarak bulunmaktadır. Ankara Sosyal Bilimler Üniversitesi’nde Tefsir alanında “Kur’an’ın İlk Muhataplarının Bilgi Zemini“ başlıklı doktora tezini tamamlamıştır (2024). Kur’an tarihi, Kur’an çevresi metinler, Kur’an öncesi Arap tarihi, Kur’an ve Yahudilik alanında karşılaştırmalı çalışmalar yürütmektedir. İngilizce, Arapça, İbranice ve Latince dillerini bilmektedir.

Esra ERDOĞAN ŞAMLIOĞLU

She graduated from Ankara University Faculty of Divinity (English Theology Program) and Faculty of Language, History and Geography (Philosophy Program-Double Major) (2015). She completed her master’s degree at the same university with the title “Semantic Analysis of the Concepts of Rabb and İlâh in the Qur’an” (2018). She worked as a teacher at the Ministry of National Education (2015-2016) and as a research assistant at Gümüşhane University Faculty of Divinity (2016-2017). In 2017, she started working as a research assistant in the Department of Quranic Exegesis at Social Sciences University of Ankara Faculty of Divinity. She completed her doctoral thesis titled “The Knowledge Base of the First Audience of the Qur’an” in the field of Quranic Exegesis at Social Sciences University of Ankara (2024). She is conducting comparative studies on the history of the Qur’an, texts around the Qur’an, pre-Qur’anic Arab history, the Qur’an and Judaism. She is fluent in English, Arabic, Hebrew and Latin.

Kitap Hakkında

Kur'an'da Rab ve İlâh

Çalışmamız Kur'an'da Allah isminden sonra en çok geçen rab ve ilâh kavramlarının semantik çerçevesinin belirlenmesini, bu iki kavramın geçtiği ayetlerin indirildikleri bağlamın anlaşılmasını ve indiği dönemdeki muhatap kitlesinin tespit edilmesini konu edinmektedir.

Çalışma konu bütünlüğü içerisinde iki ayrı bölümden oluşmaktadır. Birinci bölümde rab kavramının, ikinci bölümde ise ilâh kavramının semantik analizine yer verilmektedir. Çalışmamızda rab kavramının Kur'an'da dört ayrı anlama, ilâh kavramının ise sadece tek bir anlama sahip olduğu tespit edilmiştir.

Yaptığımız çalışmanın sonucunda rab kavramının özel olarak sadece Allah için kullanıldığı, Cahiliye Dönemi Araplarının dahi kendi putlarına rab kelimesini kullanmadığı, ancak ilâh kavramının daha geniş bir alanı kapsamasından ötürü, Allah da dâhil olmak üzere pek çok tanrı veya putun ilâh kavramının semantik çerçevesine girdiği tespit edilmiştir. Siyer kaynakları ve nüzul sebepleri üzerinden yaptığımız çalışma, tarihsel süreci içerisinde bu iki kavramın doğru bir şekilde anlaşılmasını amaç edinmiş ve kavramların geçtiği ayetlerde anlamanın eksiksiz bir şekilde belirlenmesine katkı sağlamıştır.

Anahtar Kelimeler: Kur'an; Tefsir; Rab; İlâh; Tarihî Bağlam; Kur'an Semantiği

About the Book

Rabb and Ilāh in the Qur'an

Our work is based on the two concepts in the Qur'an: rabb and ilāh. These two words are the most common ones, in the Qur'an for God after the usage of the special name Allah. The main subject of this work is to identify the semantics of these two words, to understand the context and the background of the revealed verses and to determine the audiences of that time.

This work is composed of two chapters: the first chapter deals with the concept rabb. And the second chapter examines the word ilāh. We stated in this thesis that the word rabb has four different meanings while the word ilāh has only one meaning in the Qur'an.

At the end of our study we determined that the concept rabb is used only for Allah and even before Islam there is no usage of rabb for any other pagan god. But the concept ilāh has a wide meaning and usage that contains Allah and the others. We aim to contribute in understanding these two words studying the relevant verses in their historical contexts basing on the occasions of revelations and sira.

Key words: the Qur'an; Tafsir; Rabb; Ilāh; Historical Context; Qur'anic Semantics

İÇİNDEKİLER

KISALTMALAR-----	9
TRANSKRİPSİYON ALFABESİ-----	11
ÖN SÖZ-----	13
GİRİŞ-----	17

BİRİNCİ BÖLÜM

RABB KAVRAMININ SEMANTİK İNCELEMESİ -----	33
1. <i>Rabb</i> Kavramının Etimolojik Kökenleri-----	33
2. Mekkî Dönem-----	38
2.1. <i>Rabb</i> Kavramının Kur'an'da “İlâh, İbadet Edilen, Mâbud” Anlamlarında Kullanımı-----	39
2.2. <i>Rabb</i> Kavramının Kur'an'da “Sahip, İdareci, Yönetici, Kral” Anlamlarında Kullanımı-----	48
3. Medenî Dönem-----	52
3.1. <i>Rabb</i> Kavramının Kur'an'da “İlâh, İbadet Edilen, Mâbud” Anlamlarında Kullanımı-----	52
3.2. <i>Rabbâniyyîn, Ribbiyyûn, Rabbâniyyûn</i> Kavramlarının Kur'an'da “Din Adamları, Rabbe Adanan Kişiler, Rabbe kulluk edenler” Anlamlarında Kullanımı-----	57
3.3. <i>Rabâ'ibukum</i> Kavramının Kur'an'da “Üvey Kızlar” Anlamında Kullanımı-----	63

İKİNCİ BÖLÜM

İLÂH KAVRAMININ SEMANTİK İNCELEMESİ -----	67
1. <i>İlâh</i> Kavramının Etimolojik Kökenleri-----	67
2. Mekkî Dönem-----	71

2.1. Peygamberliğin Birinci ve Dördüncü Yılları Arasında <i>İlāh</i> Kavramı (Gizli Davet Dönemi)-----	73
2.2. Peygamberliğin 5. ve 13. Yılları Arasında <i>İlāh</i> Kavramı (Açık Davet Dönemi) -----	77
3. Medenî Dönem-----	103
SONUÇ -----	109
BİBLİYOGRAFYA -----	113
DİZİN -----	119

KISALTMALAR

a.s.	: Aleyhisselam
AÜİFD	: Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi
b.	: İbn
bk.	: Bakınız
c.	: Cilt
DİA	: Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi
ed.	: Editör
H./h.	: Hicri
Hz.	: Hazreti
KURAMER	: İstanbul 29 Mayıs Üniversitesi Kur'an Araştırmaları Merkezi
M./m.	: Miladi
ö.	: Ölüm
s.	: Sayfa
thk.	: Tahkik, tahkik eden
çev.	: Tercüme, tercüme eden
ts.	: Tarih yok
vd.	: ve diğerleri

TRANSKRİPSİYON ALFABESİ

ء	ﺀ	ظ	Z/z
ب	B/b	ع	ﺀ
ت	T/t	غ	Ġ/ġ
ث	Ṣ/ṣ	ف	F/f
ج	C/c	ق	Q/q
ح	H/h	ك	K/k
خ	Ḥ/ḥ	ل	L/l
د	D/d	م	M/m
ذ	Z/z	ن	N/n
ر	R/r	ه	H/h
ز	Z/z	و	V/v
س	S/s	ي	Y/y
ش	Ṣ/ṣ		
ص	Ṣ/ṣ	تا	Ā/ā
ض	Ḍ/ḍ	و	Ū/ū
ط	Ṭ/ṭ	سى	Ī/ī

ÖN SÖZ

Elinizdeki bu çalışma “Kur’an’da geçen Rab ve İlâh Kavramları Üzerine Semantik Bir İnceleme” başlıklı yüksek lisans tezinin gözden geçirilerek yayına hazırlanmış halidir.¹

Kur’an-ı Kerim, indiği dönemden günümüze kadar insanlar tarafından devamlı surette okunmuş, anlamanın doğası gereği ayetleri üzerine düşünülmüş ve hakkında pek çok araştırmalar yapılmış bir kitaptır. Semantik de bu anlama çabasının bir ürünü olarak Kur’an çalışmalarında kullanılmış ve Kur’an’da geçen her türlü kavramın veya kelimenin kendi tarihi, coğrafi, kültürel ve siyasi şartları içerisindeki değişimlerinin okunabilmesine olanak sağlamıştır.

Rabb ve *ilâh* Kur’an’da sıkça geçen iki kavramdır. Kur’an’da Allah’ı tanımlayan başka isimlerin de bulunduğu göz önüne alınarak, sadece ayetler üzerinden yapılacak bir karşılaştırmada *rabb* ve *ilâh* kelimelerinin Allah’ın sıfatlarını tanımlamak yerine O’nun en yüce mâbud olmasını ön plana çıkardığı görülecektir. Bu yüzden bu iki kelimenin geçtiği ayetlerde, siyak ve sibakına bakılarak konunun doğru bir biçimde anlaşılması gerekmektedir. Ayetlerden elde edilen bu anlam dünyası, bu iki kavramın semantiği, Allah’ı tanımlamaktadır. Allah’ın *Rabb* ve *İlâh* olarak tanınması ve O’na insanlarca yakıştırılan niteliklerin nasıl anlaşılması olduğu araştırılması gereken bir konudur. Buna ilişkin ayrıntılı çalışmalar olmadığından, Kur’an öncesi dönem *rabb* ve *ilâh* anlayışı ile nüzul sonrası dönem arasındaki farkın ne olduğunun analiz edilmesi

¹ Esra Erdoğan, *Kur’an’da Geçen Rab ve İlâh Kavramları Üzerine Semantik Bir İnceleme* (Ankara Üniversitesi, Yüksek Lisans Tezi, 2018).

gerekmektedir. Dönemin Arap kültürü çerçevesinde İslam, *rabb* ve *ilâh* kavramları ile nasıl bir *mâ'bud* portresi çizmek istemektedir? Bu iki kavramın semantik bağlamları ve çağrışımları nelerdir? Bu konuda Kur'an ayetleri bize nasıl bilgiler sağlamaktadır? Çalışmamın temel problematiği bu sorular çerçevesinde gelişmiş ve bu kavramların esas anlamları dışında kullanılıp kullanılmadığı detaylı bir şekilde incelenmiştir.

Çalışmamız iki bölümden oluşmaktadır. Birinci bölüm *rabb* kavramının, ikinci bölüm *ilâh* kavramının semantik çerçevesini incelemektedir. Her iki bölümde de kavramların kökenleri etraflıca incelenmiş, geçtikleri ayetler tefsirlerden elde edilen bilgiler ışığında konulara ayrılarak özgün bir tasnif yapılmaya çalışılmıştır. Kavramlar Kur'an'ın indiği dönemdeki sosyal, kültürel, siyasi ve ekonomik şartlar bağlamında incelenmiş ve kavramların içerisinde geçtiği belli kalıplara ayrı ayrı yer verilmiştir. *İlâh* kavramının semantik açıdan tek anlama sahip olması, onu dört farklı anlama sahip *rabb* kavramına göre daha farklı bir sınıflandırmaya tabi tutmamıza sebep olmuştur.

Çalışmamın başlangıcından son gününe kadar desteklerini esirgemeyen, Yüksek Lisans yıllarımı verimli bir şekilde geçirmeme yardımcı olan değerli danışmanım ve kıymetli hocam Esra Gözeler'e öncelikle teşekkür ederim. Bu süreçte konumu kendisiyle paylaşıp, kıymetli değerlendirmelerini aldığım, bana tavsiyeleri ile yol gösteren, kitabın yazım ve basım süreçlerinde desteklerini esirgemeyen kıymetli hocalarım Bilal Gökür, Ali Osman Kurt, Yasin Meral, Recep Gürkan Göktaş, Sümeyye Şehide Sağır, Rabia Gülşah Birinci ve Rabia Kocataş'a da ayrı ayrı teşekkür ediyorum. Ayrıca bu çalışmaya başladığımda hayatıma giren hayat ve ilim arkadaşım İbrahim Emre Şamlıoğlu'na da desteği için teşekkür ediyorum.

Son olarak bu zamana kadar desteklerini hiçbir zaman esirgemeyen, bu ilim yolculuğunda başından beri her türlü maddi ve manevi desteklerini arkamda gördüğüm kıymetli aileme ve tezimin gelişmesinde katkıda bulunan, ismini burada zikredemediğim bütün hocalarıma ve arkadaşlarıma da teşekkürü bir borç bilirim.

Esra ERDOĞAN ŞAMLIOĞLU
Ankara 2024